

„Scrișul și cititul sunt o formă de bucurie teribilă.”

Nora Iuga are 86 de ani. Eu am 39. Am petrecut împreună într-o după-amiază patru ore cu sentimentul că nu e nicio diferență de vârstă între noi. Cred că bucuria și autenticitatea sunt cuvintele care surprind cel mai bine ce am simțit în cele patru ore. Nu de la început. Pentru că îi părusem rigidă la telefon. Așa că nu s-a deschis imediat. Apoi, însă, ceva s-a petrecut. S-a uitat mai bine la mine și a devenit ceea ce presupun că e dintotdeauna: o tânără ajunsă la o vârstă surprinzătoare. Preocupată de felul în care arată, vie cu adevărat, m-a făcut să gândesc că viața e bună, că nu timpul e dușmanul omului, ci propria resemnare. (Ioana Nanu)

Poezie: *Vina nu e a mea*, Editura Pentru Literatură, 1968; *Captivitatea cercului*, Editura Cartea Românească, 1970; *Scrisori neexpediate*, Editura Cartea Românească, 1978; *Opinii despre durere*, Editura Cartea Românească, 1980; *Inima ca un pumn de boxeur*, Editura Cartea Românească, 1982; Editura Vinea, 2000 (Antologie - Ediții definitive); *Dactilografa de noapte*, Colecția „Scriitorii Bucureștiului”, 1996; ediția a doua, Editura Casa de Pariuri literare, 2010; *Spitalul manechinelor*, Editura Universal Dalsi, 1998; ediția a doua, Editura Casa de Pariuri literare, 2010; *Capricii periculoase*, Editura Vinea, 1998; *Autobuzul cu cocoșai*, Editura Vinea, 2001; ediția a doua, Editura Charmides, 2010; *Fetița cu o mie de riduri*, Editura Cartea Românească, 2005; *Câinele ud e o salcie*, Editura Cartea Românească, 2013; *Harald și luna verde*, Editura Polirom, 2014; *Ascultă cum plâng parantezele*, Editura Polirom, 2016.

Proză: *Fasanenstrasse 23. O vară la Berlin*, Editura Vinea, 2001; *Săpunul lui Leopold Bloom*, Editura Cartea Românească,

1993, Editura Polirom, 2007; *Sexagenara și tânărul*, Editura Albatros, 2000; Editura Polirom, 2004, 2012; *Lebăda cu două intrări*, Editura Vinea, 2003, 2016; *Hai să furăm pepeni*, Editura Polirom, 2009, 2015; *Berlinul meu e un monolog*, Editura Cartea Românească, 2010; *Blogstory*, Editura Casa de pariuri literare, 2011.

Traduceri: Herta Müller, *Încă de pe atunci vulpea era vânătorul*, Editura Univers, 1995; Günter Grass, *Toba de tinichea*, Editura Univers, 1997; Herta Müller, *Animalul inimii*, Editura Univers, 1997; Aglaja Veteranyi, *De ce fierbe copilul în mămăligă*, Editura Polirom, 2003; Aglaja Veteranyi, *Raftul cu ultimele suflări*, Editura Polirom, 2003; Ernest Wichner, *Singularul norilor*, Editura Fundației Culturale Române, 2003; Elfriede Jelinek, *Pianista*, Editura Polirom, 2004; Eginald Schlattner, *Mănușile roșii*, Editura Humanitas, 2005; Friedgard Thoma, *Pentru nimic în lume*, Editura EST, 2005; Herta Müller, *Este sau nu este Ion*, Editura Vinea, 2006.

Care e povestea copilăriei dumneavoastră?

M-am născut în 1931. Mama e bucureșteancă, părinții ei, tot bucureșteni, făcând parte din ceea ce numim astăzi societatea civilă, adică din funcționăria bucureșteană veche, care avea un anumit statut, chiar intelectual. Pe vremea aceea, dacă aveai bacalaureatul, erai considerat un intelectual. Bunicul era inspector la Casele Naționale. Bunica din partea mamei fusese cântăreață de operetă într-o trupă ambulantă, ulterior făcând parte chiar din trupa lui Leonard și a Floricăi Florescu, celebri în branșă la acea vreme. Eu le spu-

nem bunicilor paterni „o-mama” și „o-tata”. Părinții lor erau bulgari. Bunica avusese o relație cu un inginer german care trebuia să construiască la Pitești un fel de Palat al Telefoanelor înainte de izbucnirea Primului Război Mondial. Neamțul a fost o dată la un spectacol de-al ei cu trupa lui Leonard în Pitești, s-a îndrăgostit de ea și așa a apărut mama mea. Când a izbucnit Primul Război Mondial, el a trebuit să plece în Germania. Mama a fost balerină la Opera Română, tatăl, violonist la Filarmonică. Familia tatei e mult mai modestă. Sunt din Deta, de lângă Timișoara. Eu locuiam cu bunicii materni,

dar au fost perioade când locuiam și cu cei paterni, care fuseseră aduși de părinți la București. Am fost copil unic, dar nici nu mi-am dorit frați.

Vă amintiți prima carte pe care ați citit-o?

Am început să citesc în clasa I, mai întâi reviste. Însă cartea care m-a impresionat imens când eram în clasele primare se numea *Polianna* și era povestea unei fetițe cam de vârsta mea, care avea o mătușă de vreo cincizeci și ceva de ani, care se considera o femeie bătrână, fără niciun rost pe lumea asta, urâtă, total neinteresantă pentru cei din jurul ei. Și fetița aceasta o surprindea dimineața pe mătușă cu accese de cochetărie la oglindă, aranjându-și părul, zâmbindu-și și vedea cum această femeie a rămas, totuși, frumoasă. Nu-mi mai amintesc amănunțele, evident, aveam doar vreo opt ani, dar îmi amintesc că a reușit, prin fel de fel de manevre, atât cât îl duce mintea pe un copil care-și iubește mătușa, să-i reînvie sentimentul la viață, fără să fie conștientă că urmărește într-adevăr un scop. S-a creat atunci un fel de comunicare prin care această femeie a simțit interesul copilului pentru ea și a stimulat-o atât de tare faptul că ochii unei fetițe mai pot vedea în ea frumusețea, încât femeia a ieșit din starea aceea cumplită de apatie și a început, într-adevăr, să se aranjeze, să devină mai frumoasă și, până la urmă, și-a descoperit chiar și capacitatea de a cuceri un bărbat și de a se îndrăgosti.

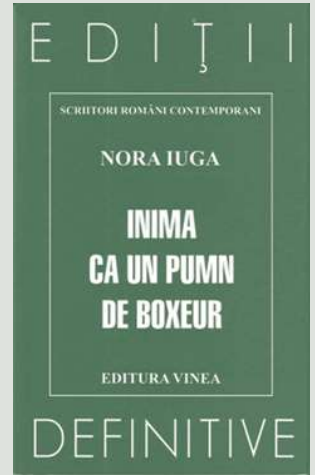
V-a îndrămat cineva lectura sau ați ales singură cărțile citite?

Sunt aproape convinsă că m-am născut cu dorința de a citi. Am citit *Polianna* și mi-a plăcut atât de mult, încât m-am apucat de citit. Pe biroul bunicului meu exista o carte frumoasă cu scoarțe cartonate pe care scria *Adolphe*. Eu citeam, bineînțeles *Adolphe*, ca în română. Numele autorului era Benjamin Constant *Adolphe*. Am deschis cartea, am început să citesc pe litere, dar nu înțelegeam absolut nimic. Mi s-a părut teribil de curios. Nu-mi dădeam seama de ce nu înțeleg și am început să silabisesc literă cu literă și să citesc acele cuvinte în limba română, cum citeam afișele la teatru: „Luni – *relache*”, iar eu citeam *luni relache* și credeam că *relache* e un fel de *Matache*, un nume al unui spectacol. Am citit, mă crezi sau nu, vreo 10-15 pagini din acest *Adolphe*, neînțelegând nimic și silabisind. Eram prin 1938, o perioadă înfloritoare pentru țară. Monarhia era în plină înflorire. Și, apropo de flori. Mi-amintesc două figuri

de profesoare: una neagră și una albă. Doamna *Trandafir* a fost îngerul meu păzitor, de o bunătate și de o căldură... Cealaltă, nedreaptă, m-a terorizat. Numele i l-am uitat. Extraordinară această doamnă *Trandafir*! Deși nu mi-a spus ce să citesc, e o figură luminoasă pentru mine. Doar mama mi-a fost „consilier de lectură”, planificându-mi, de aproape, lecturile. Îi sunt foarte recunoscătoare pentru asta. Îmi cumpăra literatură universală. Majoritatea cadourilor pe care mi le făcea mama erau cărți. Țin minte că pe atunci era foarte la modă literatura franceză, dar nu cea clasică. Franța era ocupată de germani și mama mi-a cumpărat câteva romane de rezistență, traduse în română. Editurile mari din acea perioadă, *Socec* și *Hachette*, aveau librării și mi-a cumpărat *François le Champi* de *George Sand*. Mi-a plăcut teribil. Începusem să învăț și franceza la școală și mă descurcam cu lectura în această limbă.

Dar mai târziu? Ce fel de cărți citeați?

Când aveam 10 ani, am intrat în Al Doilea Război Mondial. În acel an tata a căpătat un angajament la Sibiu și a insistat foarte mult să merg acolo, la o școală germană de maici catolice, la *Ursuline*. Mi-a făcut cel mai mare dar, căci mi-a pus în mână meseria cea mai grozavă, fiindcă, iată, vorbesc și azi germana la perfecție. Ordinul ursulinelor e răspândit în toată lumea. Și *Joyce* pomenește foarte mult de ele. Mi se pare că nevasta lui sau mama fusese la *Ursuline*. Eu am stat vreo trei ani fără părinți (care erau plecați în turnee), doar cu bunicii. Nu am suferit după părinți, deși aveam șapte-opt ani. Deci am stat în București până la opt ani, când am plecat în Timișoara, unde am stat un an, apoi la Sibiu. Aveam atunci nouă ani. Sunt uimită când îi aud acum pe la televizor pe psihologii noștri, care fac atâta caz de copiii rămași singuri pentru că părinții sunt plecați în străinătate. Citeam tot ce-mi cădea în mână, nu selectam cărțile și nici nu mi le recomanda cineva. Le găseam prin casă, prin bucătăria proprietăresei, pentru că atunci stăteam cu chirie. Citeam numai cărți nemțești, în alfabet gotic, pe care-l învățasem, bineînțeles, pentru că eram isteată. Lectura mea preferată la vremea aceea când învățam la *Ursuline* și visam să mă călugăresc erau niște cărțicele din bucătăria proprietăresei, doamna *Veiss*, o evreică, reviste din colecția *Femei celebre*. Erau despre viața curtezanelor, despre contese și marchize și visam numai asta, să mă fac curtezană. Pe de o parte visam să devin călugăriță, pe

de alta, doream să devin curtezană. Alternam la vârsta aceea, la 11 ani, lecturi picante și cărți bisericești. Marele eveniment, foarte teatral pentru mine, de la Ursuline, „mare” pentru că avea un mister teribil, care mă umplea de spaimă, dar îmi și plăcea, era momentul când maicile ne duceau cu toată clasa, cu lumânări în mână, pe o scară întortocheată – o am în fața ochilor –, cu trepte înguste de fier. Coboram jos foarte adânc, într-un fel de catacombă, unde erau mormintele maicilor de sute de ani. Acolo ne simțeam zidite, printre multele poteci, luminate doar cu câte o făclie. Și acum am senzația aceea teribilă. Am stat la Ursuline vreo trei ani. Apoi am revenit în București. Tata a intrat la Filarmonică, iar mama, la Operă.

Vă amintiți de vreun alt profesor?

Eram în 1944. Bombardamentele erau încă în toi, dar războiul era pe sfârșite. În București am intrat la liceul *Iulia Hasdeu*, un liceu extraordinar de bun, pe care l-am și terminat. Aici am avut vreo trei – patru ani cea mai grozavă profesoară de română, doamna Golopenția. Bărbatul ei a fost ministru liberal, condamnat în perioada comunistă. Mă emoționez tare acum, când îmi amintesc de ea. A fost dată afară de la *Iulia Hasdeu* când au venit comuniștii și a ajuns să predea la o școală primară, cu copii săraci și total neinstruiți, undeva în Dealul Spirii. Ea a fost singura profesoară care mi-a îndrumat lecturile și mi-a trezit gustul să scriu poezie. Ne dădea tot timpul ca teme compoziții libere despre lucruri care ne-au impresionat. Tot ea m-a îndrumat foarte tare spre versuri pentru că avea un talent deosebit să trezească în noi gustul pentru poezie. Ne puneă în oglindă clasicii poeziei, opere cu ritm și rimă, cu cei interbelici, care începueră să scrie în vers alb, liber sau avangardist. După aceea ne organiza în două grupuri de dezbateri, cei pro poezie cu ritm și rimă și adeptii poeziei în vers liber sau alb. Discuțiile erau foarte interesante. Eu eram căpetenia susținătorilor versului liber. Mi-a stimulat spiritul creator, dar mi-a și îndrumat lecturile. Era foar-

te obiectivă. Ne împingea chiar spre un Beniuc sau Zaharia Stancu, care erau buni poeți și talentați înainte de instaurarea proletcultismului sau a realismului socialist. Liceul l-am terminat mai devreme pentru că am făcut clasele a VI-a și a VII-a într-un an (a VI-a la zi și a VII-a la seral). Într-a VIII-a am dat bacalaureatul. Am terminat în 1948.

Credeți că ar trebui să existe o listă de cărți fundamentale pe care ar trebui să le citească orice tânăr?

Nu le-am clasat niciodată legat de vârstă, dar o carte care a rămas fundamentală pentru mine și în ziua de azi este *Micul prinț*. Un alt text care, într-adevăr, m-a marcat și m-a făcut să scriu poezie este *Așa grăit-a Zaratuștra* a lui Nietzsche. Da, sunt cărți care, într-adevăr, marchează. Uite, fiul meu ne-a imitat pe noi, care eram destul de cunoscuți pe atunci. Până la 12 ani a avut încercări de a scrie și citi cărți precum *Băieții din strada Pal*, adică acele cărți pe care le citeau copiii de obicei, cărți cu exploratori, despre Antarctica etc. Apoi l-au tentat decisiv cărțile americanilor: Sallinger, Capote și William Saroyan, pe care le devora. Dar cartea cu al cărei erou aproape se identifică și în prezent, citită pe la 14 ani, este romanul *Indiferenții* al lui Alberto Moravia. Este acolo un tânăr apatic și el merge cu totul pe linia asta. Mă îngrijorează.

Ați acceptat invitații de a vă întâlni cu tinerii? Ce impresie vă fac copiii de astăzi?

Este foarte important pentru ambele părți. Am avut niște experiențe teribile la întâlnirile cu copiii. Păstrez în continuare un soi de magnetism, nu știu prin ce. Am fost ultima dată la *Gheorghe Lazăr* din București. Am întâlnit două fete acolo: una curajoasă, alta timidă. Aveau lecturi, scriau amândouă, dar cu mai multă sensibilitate, sinceritate, cea timidă. Am încurajat-o, subliniindu-i calitățile.

Care a fost rolul facultății, al oamenilor întâlniți atunci?

Abia în primul an de facultate, în 1948, am intrat în contact cu lite-

ratura universală și nu m-am mai despărțit de ea de atunci. Am făcut germană-engleză ca specialitate. În engleză nu m-am regăsit. În facultate am avut ca profesori niște monștri sacri: pe Călinescu la literatură română, timp de patru ani. În ultimul an îmi amintesc că a fost învinuit că romanul *Bietul Ioanide*, care avea copertele verzi, ar avea o orientare legionară. Asta l-a afectat foarte tare și a dus la niște căderi psihice foarte serioase, iar în final a fost internat la Sibiu, într-un spital de boli neuro-psihice.

Sibiul este un punct nodal în viața mea. Toate întâmplările importante s-au petrecut acolo. Nu se poate spune că el, Călinescu, mi-a pus în mână literatura română, pentru că era el însuși un produs universal. Era o nebulie totală în cursurile lui. Făcea niște salturi când ne preda literatură română, că înnebunea. De exemplu, trebuie să-ți povestesc o întâmplare cu un student sărac, murdar, răpănos, care mânca un coltuc de pâine uscată pe stradă. Această poveste n-am s-o uit în viața mea. Tânărul s-a oprit în fața lui și i-a întins din coltucul acela uscat de pâine și i-a zis: „Domnule profesor sau maestre, vă rog să vă serviți!” Călinescu a avut impresia că tânărul e ușor cu mintea dusă, dar nu a vrut să-l respingă pentru că voia neapărat să afle cam cum îi funcționează mașinăria cerebrală. A rupt o bucătică din coltuc și a mâncat. După asta, tânărul l-a întrebat: „Aș dori să-mi răspundeți la o întrebare, pentru că e ceva care mă interesează foarte tare. Puteți să-mi spuneți unde cresc crinii?” Călinescu i-a răspuns imediat: „În Empireu.” Atunci s-a gândit să-l verifice și el și l-a întrebat. „Dar tu știi unde zboară corbii?” Și tânărul i-a răspuns: „În epopee, unde sunt leșuri de eroi.” Și Călinescu și-a dat seama că era pe același trotuar de gândire cu el. Știi ce crea omul ăsta în noi? Noi nu am știut de literatura angajată, de mesaj social, politic. Literatura era în alte sfere. Din cauza asta mi-e foarte greu să mă obișnuiesc cu drumul actual al literaturii.

L-am avut pe Vianu la literatură universală. Erau la poli total opuși. Călinescu era un nebulon teribil de histrionic și de cabotin, Vianu era de o rigurozitate extraordinară, aproape plicticos, dar avea și altceva, care ne stimula mult mai mult dorința de a citi. El ne dădea într-adevăr direcția. El ne povestea subiectele operelor. Am avut o preferință categorică pentru Călinescu. Îi datorez în mare măsură poezia mea și nebunia de a mă reinnoi tot timpul, mai mult pentru formă decât pentru conținut.

Când ați început să scrieți?

Primele două poezii le-am scris într-o singură zi, când eram la Ursuline. Aveam 12 ani. Învățam în bucătărie la istorie, tata studia la vioară, când, deodată, am simțit un fel de excitație. Avea mult erotism această înfiorare. Era o senzație extrem de plăcută, însoțită de o imensă bucurie. Eu desenam numai marchize cu rochii rococo, deși nu aveam mare talent la desen. Atunci am scris primele două poezii, de o prostie îngrozitoare față de ce scriu copiii de aceeași vârstă din ziua de azi. Singură mi-am dat seama ce catastrofă era poezioara aceea și nu am mai pus mâna pe condei să scriu poezii până în facultate, când am mai scris una pentru o profesoară pe care am îndrăgit-o. De la doamna Golopenția, iubita mea profesoară din liceu, mi se trage faptul că vedeam că nu am nicio treabă cu poezia cu ritm și rimă. Dădusem atunci cu nasul de Bлага, de Arghezi și voiam să scriu mai aproape de ei. Dar aveam și educația germană de la Ursuline și de aceea credeam că nimic pe lumea asta nu se poate face fără reguli. Știam că poezia are regulile ei. Care erau regulile poeziei cu vers alb sau liber? Nu știam. Am început să întreb colegi mai mari din facultate, asistenți: care sunt regulile după care aș putea scrie poezie cu vers alb? Atunci mi-am zis: nu e de tine, gata!

Așa că n-am mai scris până m-am căsătorit și am mers cu bărbatul meu la un cenaclu, unde a trebuit să citesc poeziile unui orb, destul de slăbuț de altfel.

La terminarea facultății, în 1952, am devenit bibliotecară la Biblioteca Centrală de Stat. M-am căsătorit cu George Almosnino, poet, care, bietul de el, a început să aibă cronici de-abia după moarte, deși scria mai bine decât mine. Era destul de bolnăvicios și nu prea avea relații cu confrății. Lucra la Centrul de Librării București la serviciul de distribuire a cărților. Eu am făcut primul pas în poezie, prin 1961, la *Gazeta literară*. Acolo i-am cunoscut pe Baltag și pe Nichita, dar cel mai mult m-a susținut din prima Geo Dumitrescu, care era înnebunit după originalitatea versurilor mele.

În prezent la ce scrieți?

Am început să scriu ceva, un roman, dar nu ajung să scriu la el pentru că mereu am diferite comenzi. Am acum de scris pentru cei de la „Spiegel” două articole lungi despre nemții din Banat. Nu mă interesează absolut deloc. Grupul acesta scrie numai literatură angajată. Nici unul nu s-a ridicat dintre ei în afară de Herta Müller, dar ea nu este poetă.

Ce citiți acum? Ce recitați?

De citit îmi e din ce în ce mai greu. Pe de o parte îmi obosesc ochii, dar memoria este problema cea mai mare. Dacă fac o pauză de două zile între paginile citite, la reluare uit tot ce-am citit anterior. Trebuie să refac drumul. Mie nu-mi mai plac acum decât cărțile de meditație, profunde, filozofice, deși sunt cărți pe care le-am citit mai demult. De exemplu, Nietzsche. Ca proză de ficțiune nu mai citesc acum cu plăcere decât literatură japoneză, pentru că se naște din asocierile interioare ale individului. Nu există social, politic, nu există decât drama sfâșietoare a individului pe care și-o poartă înăuntru. Murakami, mai ales, dar mai mult îmi place Yasunari Kawabata, Kōbō Abe, Yukio Mishima și, mai ales Jun'ichirō Tanizaki, care a scris *Jurnalul unui bătrân nebun*. Îmi place că această literatură nu este cu tematică socială, politică, ci numai cu sfâșierea interioară a individului. M-a impresionat Kōbō Abe, dar nu *Femeia nisipurilor*, ci *Chip străin*.

Citiți pe hârtie sau și cărți electronice?

Numai pe hârtie. Totdeauna m-am speriat de chestii tehnice.

Cât timp dintr-o zi îl petreceți citind?

Dorm bine. În vis sunt, de obicei, tânără, îndrăgostită și îmi visez foștii iubiți. E foarte agreabil. După cafea citesc și scriu întotdeauna câte ceva. În ultima vreme nu mai pot scrie decât poezie experimentală, dadaistă, din care nu se înțelege nimic. Văd că place. Am luat și vreo trei premii pe prostioarele astea. Altfel îmi place mai mult să scriu proză. Lucrez de la zece până pe la 17-18. Nu scriu numai lucruri personale, ci și lucruri care mi se comandă și alea mă enervează cel mai tare, dar nu-mi fac rău, că-mi pun creierul în mișcare. Devine plictisitor să scriu numai despre viața mea, că ea oricum se repetă tot timpul și atunci scriu în alte domenii și asta mă revigorează. Scriu numai de mână.

Ce pondere are literatura în viața dv.?

Scrisul și cititul sunt o formă de bucurie teribilă. La baza lor stă erotismul. Sunt convinsă că erotismul de guvernează tot ce facem.

Credeți că de remarcabila dumneavoastră longevitate mintală (fără a lua în discuție ereditatea) ar putea fi responsabile gândirea, disciplina, lectura zilnice?

Numai lanțul de femei din partea tatălui s-a bucurat de longevitate. Nu știu să fi suferit vreodată de ceva. Mă bucur de viață ca o nebună. Faptul că pot să beau, să respir, să mănânc, să umblu fără să gâfâi, pe toate le consider o binecuvântare și mă bucur de ele din toată inima, sunt daruri nesperate. Sunt de acord cu Pleșu, care spunea la o întâlnire, cu faptul că ne trezim în fiecare dimineață este excepția, că noi putem muri în fiecare zi. Ponderea trebuie inversată. Cred asta cu toată ființa mea, de aceea mă bucur de fiecare zi în care mă trezesc și o iau ca pe un dar. Nimic nu-mi scoate chestia asta din cap.